

Przestępstwa konwencjonalne wśród polskich nastolatków.

Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci

Agata Dankiewicz

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

W artykule przedstawiono wyniki Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci dotyczącej skali przestępstw konwencjonalnych i zrealizowanej na ogólnopolskiej, reprezentatywnej próbie 1155 nastolatków w wieku 11–17 lat. Okazało się, że 32% polskich nastolatków doświadczyło kiedykolwiek co najmniej jednej z badanych form przestępstw konwencjonalnych – wandalizmu, rozboju lub napaści przy użyciu niebezpiecznego narzędzia. Co siódmy badany (15%) zadeklarował, że tego typu wydarzenie miało miejsce w ciągu roku poprzedzającego badanie. W analizach regresji logistycznych predyktorami zwiększającymi szansę na doświadczenie przestępstw konwencjonalnych były lokalizacja szkoły oraz nadużywanie alkoholu lub używanie narkotyków przez członka rodziny. Najczęściej doświadczaną z analizowanych form przestępstw konwencjonalnych był wandalizm (24%), a następnie rozbój (11%) i napaść przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu (6%). W Ogólnopolskiej diagnozie skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci oprócz siedmiu kategorii krzywdzenia i dysfunkcji w rodzinie badano również zachowania autodestrukcyjne, takie jak samookaleczenia i próby samobójcze. W analizach regresji wykazano istotne zależności między zachowaniami autodestrukcyjnymi a wandalizmem, rozbojem i napaścią.

SŁOWA KLUCZOWE:

WANDALIZM, ROZBÓJ, NAPAŚĆ, DZIECI

Zaczerpnięty z angielskiego termin przestępstwa konwencjonalne (*conventional crime*) oznacza typowe nielegalne zachowania, obejmujące m.in. morderstwo, gwałt, kradzież, włamanie czy rozbój (Sociology Index, 2019). W *Ogólnopolskiej diagnozie skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci* (Włodarczyk, Makaruk, Michalski, Sajkowska, 2018) poddano analizie trzy formy tego rodzaju przestępstw: rozbój, wandalizm i napaść przy użyciu niebezpiecznego narzędzia. W omawianym badaniu wandalizm zdefiniowano jako celowe zepsucie lub zniszczenie rzeczy należącej do respondenta. Z kolei jako rozbój określono sytuację, w której druga osoba używa siły, by zabrać własność badanego. Trzecią analizowaną formą przestępstw konwencjonalnych była napaść przy użyciu niebezpiecznego narzędzia (kija, noża czy kamienia) przez obcą osobę dorosłą.

Doświadczanie przestępstw konwencjonalnych jest rzeczywistością wielu młodych ludzi. Chociaż ta tematyka jest rzadko podejmowana przez uczonych, to jednak przeprowadzono nieliczne badania, które oceniały występowanie tego typu przestępstw wśród młodych osób. W brytyjskim badaniu zrealizowanym przez NSPCC (Radford i in., 2011) w 2008 r. wśród 11–17 latków wykazano, że wandalizmu¹ w ciągu całego życia doświadczył co czwarty młody Brytyjczyk (26%), a 7% respondentów doznało tej formy krzywdzenia w roku poprzedzającym badanie. Doświadczenie rozboju w ciągu całego życia² deklarował natomiast co ósmy badany (12%), a 3% respondentów padło jego ofiarą w roku poprzedzającym badanie.

W najnowszym amerykańskim badaniu *National Survey of Children's Exposure to Violence III* (NatSCEV III) respondentów pytano m.in. o doświadczenia wandalizmu i rozboju w ciągu całego życia (Finkelhor, Turner, Shattuck, Hamby, 2015). Okazało się, że 18,8% nastolatków w wieku 14–17 lat doświadczyło wandalizmu, a 12,3% – rozboju. W grupie dzieci i młodzieży w wieku 2–17 lat odsetki te były nieznacznie niższe i wynosiły, odpowiednio, 14,5% i 11,9%. Nieznacznie częściej doznawały tych form krzywdzenia amerykańskie nastolatki płci męskiej.

Tematykę przestępstw konwencjonalnych podejmowano również w polskich badaniach i analizach. W *Ogólnopolskiej diagnozie problemu przemocy wobec dzieci* stwierdzono, że 27% nastolatków w wieku 11–17 lat doświadczyło przestępstw konwencjonalnych – co piąty respondent (21%) doświadczył w swoim życiu wandalizmu, ofiarą rozboju padło 8% badanych, a napaści przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu – 5% (Włodarczyk, Makaruk, 2013).

1 W badaniu kategoria *break*.

2 W badaniu kategoria *force*.

Skalę przestępstw konwencjonalnych zobrazowano w raporcie *Bezpieczeństwo uczniów i klimat w polskich szkołach*. Badania zrealizowano w listopadzie i grudniu 2014 r. wśród uczniów szkół podstawowych (od IV klasy), gimnazjów, liceów, techników i szkół zawodowych. Badanych pytano o doświadczenie danego zachowania w ciągu czterech minionych tygodni. Co najmniej jednorazowe doświadczenie zniszczenia przedmiotu zadeklarowało 13% uczniów szkół podstawowych i 9% gimnazjalistów. Zmuszenia do oddania pieniędzy lub kupienia czegoś za własne pieniądze doświadczyło natomiast 6% uczniów szkół podstawowych i 4% gimnazjalistów (Przewłocka, 2015).

Badania dotyczące przestępstw wobec dzieci mają na celu poznanie skali tego zjawiska. W społeczeństwie ryzyko doświadczenia przemocy nie rozkłada się równomiernie, dlatego istotne jest określenie swoistych uwarunkowań przemocy u dzieci. (Finkelhor, Turner, Ormrod, Hamby, 2009; Finkelhor Turner, Hamby, Ormrod, 2011). Do czynników istotnie wpływających na doświadczenie krzywdzenia zaliczono bycie członkiem rodziny, w której występuje przemoc, oraz różnego rodzaju problemy społeczne, takie jak alkoholizm, narkomania czy bezrobocie. Do czynników ryzyka należą również niebezpieczne miejsce zamieszkania i problemy emocjonalne (Finkelhor i in. 2009; Finkelhor i in., 2011). W badaniu ISRD2 wykazano korelację między doświadczeniem przemocy a pochodzeniem społecznym i stylem życia nastolatków. Stwierdzono także wpływ zmiennych indywidualnych i środowiskowych (Gruszczyńska, Lucia, Killias, 2012). Ponadto do pewnego stopnia większość ofiar krzywdzenia jest przede wszystkim narażona na decyzje podejmowane przez inne osoby, których nie może kontrolować.

Celem niniejszego artykułu było poznanie skali doświadczania przestępstw konwencjonalnych przez dzieci i nastolatki w Polsce z uwzględnieniem ich płci oraz wieku. A w szczególności określenie istotnych zależności między doświadczeniem tej kategorii krzywdzenia a dysfunkcjami w rodzinie i podejmowaniem zachowań autodestrukcyjnych.

METODOLOGIA

Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci została przeprowadzona w placówkach oświatowych w październiku i listopadzie 2018 r. na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie 1155 nastolatków w wieku 11–17 lat. Badanie zrealizowało konsorcjum firm Danae sp. z o.o. i Realizacja sp. z o.o. Przed badaniem do dyrekcji szkół wysłano informacje na jego temat i zaproszenie do udziału w nim. Udział dziecka w badaniu był poprzedzony pisemną zgodą rodzica oraz ustną zgodą samego dziecka. W badaniu wykorzystano technikę audio-CASI (*audio*

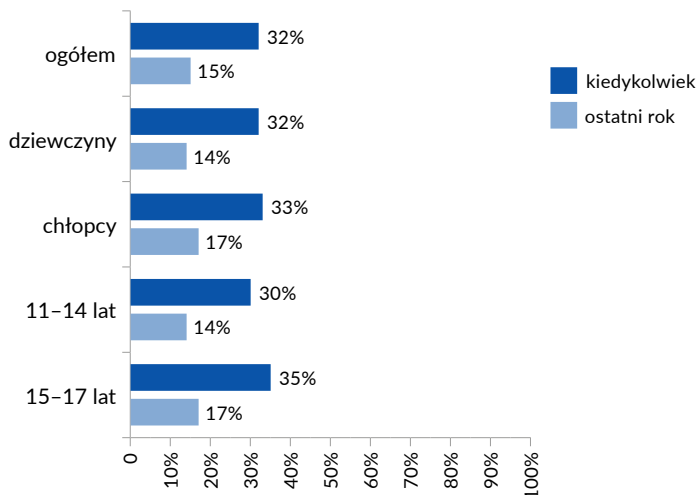
computer-assisted self-interviewing), która wyklucza udział ankietera podczas wypełniania ankiety. Uczniowie samodzielnie realizowali zadania na tablicy ze słuchawkami, a ich treść, historyjki przed pytaniami oraz kafeteria odpowiedzi były czytane przez lektora. Tego typu rozwiązanie jest pomocne zwłaszcza dla osób, które mają problemy z czytaniem, oraz zwiększa rozumienie poleceń (Włodarczyk i in., 2018).

Diagnoza została oparta na metodologii i kwestionariuszu *Juvenile Victimization Questionnaire* (JVQ) autorstwa Hamby i Finkelhora. Kwestionariusz składał się z pytań dotyczących 22 form wiktymizacji, które zostały podzielone na siedem głównych kategorii: przestępstwa konwencjonalne, przemoc ze strony bliskich dorosłych, zaniedbanie fizyczne, bycie świadkiem przemocy domowej, przemoc rówieśnicza, obciążające doświadczenia seksualne i wykorzystanie seksualne. Do kwestionariusza dodano pytania na temat dysfunkcji w rodzinie (np. nadużywania alkoholu, prób samobójczych członków rodziny, chorób psychicznych) oraz zachowań autodestrukcyjnych, takich jak samookaleczenia i próby samobójcze. Pytania dotyczyły wydarzeń, które miały miejsce w czasie całego życia i w roku poprzedzającym badanie. Ze względu na dużą rozbieżność wiekową badanych zdecydowano wyłączyć najmłodsze dzieci z niektórych badanych kategorii. Pytania dotyczące m.in. podejmowania prób samobójczych oraz chorób psychicznych domownika zadawano nastolatkom od 13 r.ż., a o zagadnienie dotyczące próby samobójczej domownika pytano badanych od 15 r.ż. (Włodarczyk i in., 2018).

Do analizy danych wykorzystano program SPSS Statistics 25. W celu sprawdzenia niezależności zmiennych obliczono statystyki opisowe oraz analizy m.in. test chi-kwadrat i test Fishera. Zależności między zmiennymi określono za pomocą analizy regresji logistycznej. Przyjęte modele regresji uznano za dopasowane do danych, gdy test Hosmera i Lemeshowa był nieistotny statystycznie ($p > 0,05$). Do uwzględnionych w analizach modelach zmiennych wyjaśniających obliczono dostosowany iloraz szans (OR) i wartość p (wpływ zmiennej uznawano za istotny statystycznie, jeśli $p < 0,05$; Włodarczyk i in., 2018).

WYNIKI

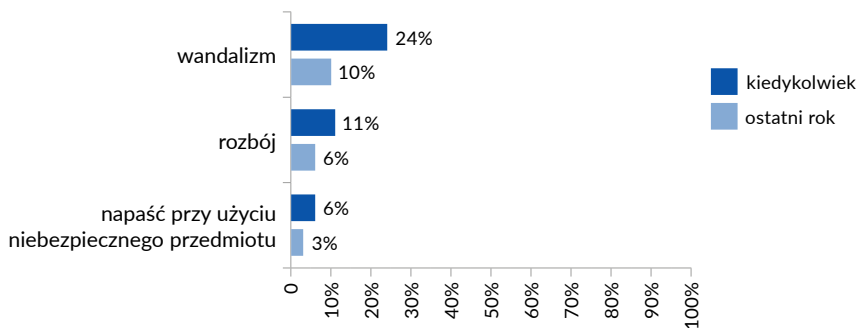
W *Ogólnopolskiej diagnozie skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci* wykazano, że co trzeci respondent (32%) padł ofiarą co najmniej jednej z badanych form przestępstw konwencjonalnych – wandalizmu, rozboju lub napaści przy użyciu niebezpiecznego narzędzia (rys. 1). Co siódmy badany (15%) zadeklarował, że tego typu wydarzenie miało miejsce w ciągu roku poprzedzającego badanie. Starsze nastolatki (15–17 lat) padły ofiarą tej formy wiktymizacji częściej niż młodsze dzieci (35% vs 30%).

Źródło: Włodarczyk, Makaruk, Michalski, Sajkowska (2018).

Rysunek 1. Doświadczenie przestępstw konwencjonalnych w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia oraz w roku poprzedzającym badanie, $N = 1155$.

Najczęściej doświadczaną z badanych form przestępstw konwencjonalnych był wandalizm (24%), a następnie rozbój (11%) i napaść przy użyciu niebezpiecznego narzędzia (6%; rys. 2).

Źródło: Włodarczyk, Makaruk, Michalski, Sajkowska (2018).

Rysunek 2. Doświadczenie poszczególnych form przestępstw konwencjonalnych w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie, $N = 1155$.

Na podstawie przeprowadzonych analiz regresji logistycznych wykazano, że predyktorami zwiększającymi szansę na doświadczenie przestępstw konwencjonalnych

były lokalizacja szkoły oraz nadużywanie alkoholu lub używanie narkotyków przez członka rodziny (tab. 1). Uczniowie, których szkoła znajdowała się mieście, blisko dwukrotnie częściej (OR = 1,744) doświadczali przestępstw tego typu. Nadużywanie alkoholu w rodzinie (OR = 2,754) lub używanie narkotyków przez domownika (OR = 3,078) zwiększało szansę ich doświadczenia trzykrotnie.

Tabela 1

Wyniki analizy regresji logistycznej dla kategorii przestępstw konwencjonalnych jako zmiennej wyjaśnianej dla całej grupy badanej 11–17 lat, N = 1155

	OR	(95% CI)
Płeć	1,308	(0,964–1,776)
Wiek	1,209	(0,888–1,646)
Lokalizacja szkoły	1,744*	(1,275–2,388)
Rozwód/rozstanie rodziców	1,174	(0,761–1,811)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	2,754*	(1,852–4,098)
Używanie narkotyków w rodzinie	3,078*	(1,126–8,413)
Test Hosmera i Lemeshowa	3,591; $p > 0,05$	
R ² Nagelkerkego	0,089	

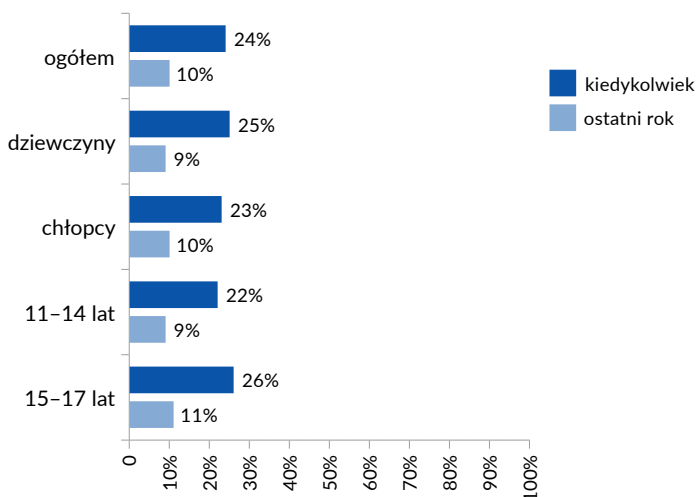
* Wartości wytłuszczone są istotne statycznie przy $p < 0,05$.

Wandalizm

Blisko co czwarty nastolatek (24%) doświadczył w ciągu swojego życia sytuacji, w której ktoś specjalnie zepsuł lub zniszczył jego rzecz, a 10% respondentów spotkało to w ciągu roku poprzedzającego badanie. Dziewczyny częściej niż chłopcy doświadczają tej formy krzywdzenia (25% vs 23%). Co ciekawe, tylko jej częściej doświadczają dziewczyny. Wiek nie różnicował istotnie badanej grupy, chociaż nieco częściej z tą formą krzywdzenia miała styczność starsza młodzież (26% vs 22%; rys. 3).

W tabeli 2 przedstawiono sprawców wandalizmu z rozróżnieniem płci i wieku ofiary. W zdecydowanej większości przypadków (77%) jego sprawca był znany ofierze, a 12% badanych zadeklarowało, że był nim ktoś z rodziny. Celowego niszczenia cudzego mienia stosunkowo rzadko (11%) dokonywał ktoś obcy.

Czy kiedykolwiek ktoś specjalnie zepsuł lub zniszczył jakąś Twoją rzecz?

Rysunek 3. Doświadczenie wandalizmu w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia i w roku poprzedzającym badanie, N = 1155.

Tabela 2

Sprawcy wandalizmu w podziale na płeć i wiek ofiar

	Ogółem (n = 273)	Dziewczyny (n = 144)	Chłopcy (n = 129)	11-14 lat (n = 142)	15-17 lat (n = 131)
Ktoś z rodziny	12%	13%	12%	10%	15%
Znajomy	77%	78%	77%	74%	81%
Ktoś obcy	11%	9%	14%	13%	9%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	7%	8%	5%	9%	5%

Zgodnie z wynikami badania sprawcami wandalizmu częściej byli chłopcy/mężczyźni niż dziewczyny/kobiety (66% vs 32%). Co ciekawe, ofiary częściej wskazywały jako sprawców osoby tej samej płci – 87% badanych chłopców jako sprawcę wskazało osobę płci męskiej, a 50% dziewczyn – osobę płci żeńskiej.

Istotnymi predyktorami doświadczenia wandalizmu przez nastolatki w wieku 11–17 lat okazały się lokalizacja szkoły, rozwód/rozstanie rodziców i nadużywanie alkoholu w rodzinie (tab. 3). Niemal dwukrotnie częściej wandalizmu doświadczają dzieci, których szkoła zlokalizowana jest w mieście (OR = 1,669), oraz te, których rodzice się rozwiedli lub rozstali (OR = 1,492). Również dysfunkcje w rodzinie, a szczególnie nadużywanie alkoholu, istotnie wpływały na dwukrotnie częstsze doświadczanie tej formy krzywdzenia (OR = 2,124). Potwierdzają to analizy dla grup wiekowych 13–17 lat (OR = 2,079)

i 15–17 lat (OR = 1,733). W grupie badanych w wieku 13–17 lat istotnym czynnikiem, który dwukrotnie (OR = 2,087) zwiększał szansę doświadczenia wandalizmu, była choroba psychiczna domownika. W grupie nastolatków 15–17-letnich zwiększała ona szansę doznania tej formy krzywdzenia niemal trzykrotnie (OR = 2,939).

Tabela 3

Wyniki regresji logistycznej dla kategorii wandalizm jako zmiennej wyjaśnianej w podziale na grupy wiekowe 11–17, 13–17 i 15–17 lat

	11–17 lat (N = 1155)		13–17 lat (n = 822)		15–17 lat (n = 502)	
	OR	(95% CI)	OR	(95% CI)	OR	(95% CI)
Płeć	1,040	(0,776–1,393)	1,050	(0,742–1,486)	0,921	(0,599–1,415)
Wiek	1,149	(0,855–1,544)	1,202	(0,837–1,725)	X	X
Lokalizacja szkoły	1,669**	(1,234–2,256)	1,307	(0,919–1,859)	1,310	(0,845–2,031)
Rozwód/ rozstanie rodziców	1,492*	(1,013–2,197)	1,274	(0,811–2,002)	1,088	(0,620–1,910)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	2,124***	(1,462–3,087)	2,079**	(1,366–3,165)	1,733*	(1,049–2,862)
Używanie narkotyków w rodzinie	2,294	(0,933–5,644)	1,876	(0,720–4,889)	2,481	(0,816–7,542)
Choroba psychiczna domownika	X	X	2,087**	(1,218–3,576)	2,939**	(1,499–5,761)
Próba samobójcza domownika	X	X	X	X	0,818	(0,323–2,073)
Test Hosmera i Lemeshowa	$\chi^2 = 5,951; p > 0,05$		$\chi^2 = 5,074; p > 0,05$		$\chi^2 = 7,981; p > 0,05$	
R ² Nagelkerkego	0,059		0,067		0,073	

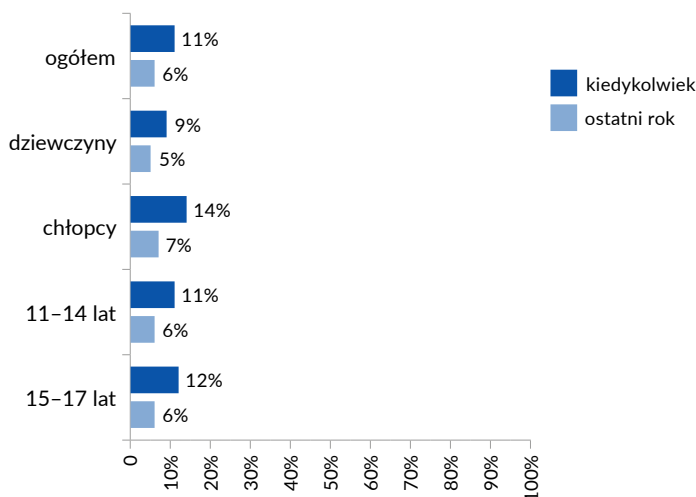
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Pytanie dotyczące choroby psychicznej domownika zadawano badanym od 13 r.ż., a dotyczące próby samobójczej domownika – od 15 r.ż. W grupie wiekowej 15–17 lat nie analizowano kategorii wiek.

Rozbój

W ciągu całego życia rozboju doświadczył blisko co dziesiąty badany nastolatek (11%), a w roku poprzedzającym badanie – niemal co 17 (6%; rys. 4). Chłopcy istotnie częściej niż dziewczyny deklarują, że ktoś użył siły, żeby zabrać im ich własność, (14% vs 9%). Zarówno starsi, jak i młodszy badani doświadczały rozboju równie często (12% vs 11%).

Czy kiedykolwiek ktoś użył siły, żeby zabrać Ci coś, co miałeś(-aś) przy sobie?

Rysunek 4. Doświadczenie rozboju w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia oraz w roku poprzedzającym badanie, N = 1155.

Podobnie jak w przypadku wandalizmu, sprawcami rozboju w większości byli znajomi ofiar (55%) lub członkowie ich rodzin (17%; tab. 4). Dziewczyny zdecydowanie częściej doświadczały tej formy krzywdzenia ze strony kogoś z rodziny niż chłopcy (32% vs 6%). Obcy sprawcy częściej używają siły, by zabrać własność dziecka, w stosunku do chłopców niż do dziewczyn (32% vs 19%). Warte podkreślenia są również wyniki w poszczególnych grupach wiekowych – młodsze nastolatki częściej padają ofiarami znajomych sprawców niż ich starsi koledzy (60% vs 49%). W grupie wiekowej 15–17 lat natomiast częściej sprawcami rozboju były osoby z rodziny (22% vs 12%). Zdecydowanie częściej jako sprawcę rozboju wskazywano osobę płci męskiej niż żeńskiej (77% vs 26%). Podobnie jak w przypadku wandalizmu, sprawca częściej był tej samej płci co ofiara. Blisko dziewięciu na 10 chłopców (89%) doświadczyło rozboju ze strony osoby płci męskiej, a połowa dziewczyn (50%) doświadczyła go ze strony kobiety lub dziewczyny.

Tabela 4

Sprawcy rozboju w podziale na płeć i wiek ofiar

	Ogółem (n = 132)	Dziewczyny (n = 53)	Chłopcy (n = 79)	11-14 lat (n = 73)	15-17 lat (n = 59)
Ktoś z rodziny	17%	32%	6%	12%	22%
Znajomy	55%	51%	58%	60%	49%
Ktoś obcy	27%	19%	32%	25%	29%
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	9%	8%	10%	11%	7%

Zmiennymi zwiększającymi szansę na doświadczenie rozboju były płeć, nadużywanie alkoholu w rodzinie i używanie narkotyków w rodzinie (tab. 5). Dwukrotnie częściej (OR = 1,969) rozboju doświadczali chłopcy niż dziewczyny, ponad trzykrotnie częściej (OR = 3,147) doświadczały go dzieci, które mieszkają z osobą nadużywającą alkoholu, a blisko sześciokrotnie częściej (OR = 5,848) dzieci, których bliscy używają narkotyków. Wyniki w grupie wiekowej 13–17 lat potwierdzają istotność wcześniej wymienionych predyktorów: płci, nadużywania alkoholu w rodzinie (OR = 2,969) i używania narkotyków w rodzinie (OR = 4,748). Co ciekawe, w tej grupie istotnym czynnikiem okazał się również rozwód/rozstanie rodziców, który dwukrotnie (OR = 1,863) zwiększał szansę doświadczenia rozboju. Wśród najstarszych badanych, w wieku 15–17 lat, istotnymi czynnikami sprzyjającymi okazała się płeć (OR = 2,134) i nadużywanie alkoholu w rodzinie (OR = 2,360). Dodatkowo pojawił się kolejny istotny czynnik – próba samobójcza domownika. Niemal czterokrotnie częściej (OR = 3,872) rozboju doświadczyły nastolatki, których bliscy chcieli odebrać sobie życie.

Tabela 5

Wyniki regresji logistycznej dla kategorii rozbój jako zmiennej wyjaśnianej w podziale na grupy wiekowe 11–17, 13–17 i 15–17 lat

	11–17 lat (N = 1155)		13–17 lat (n = 822)		15–17 lat (n = 502)	
	OR	(95% CI)	OR	(95% CI)	OR	(95% CI)
Płeć	1,969**	(1,309–2,962)	1,715*	(1,075–2,737)	2,134*	(1,146–3,974)
Wiek	0,952	(0,638–1,422)	0,853	(0,535–1,362)	X	X
Lokalizacja szkoły	0,877	(0,589–1,305)	0,905	(0,570–1,436)	0,946	(0,517–1,731)
Rozwód/rozstanie rodziców	1,620	(0,982–2,674)	1,863*	(1,077–3,224)	2,619	(1,338–5,127)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	3,147***	(2,001–4,950)	2,969***	(1,786–4,935)	2,360**	(1,233–4,516)
Używanie narkotyków w rodzinie	5,848***	(2,300–14,870)	4,748**	(1,656–13,613)	3,736	(0,970–14,383)
Choroba psychiczna domownika	X	X	0,703	(0,301–1,644)	0,306	(0,083–1,133)
Próba samobójcza domownika	X	X	X	X	3,872*	(1,284–11,681)
Test Hosmera i Lemeshowa	$X^2 = 9,402; p > 0,05$		$X^2 = 9,743; p > 0,05$		$X^2 = 6,320; p > 0,05$	
R ² Nagelkerkego	0,090		0,086		0,139	

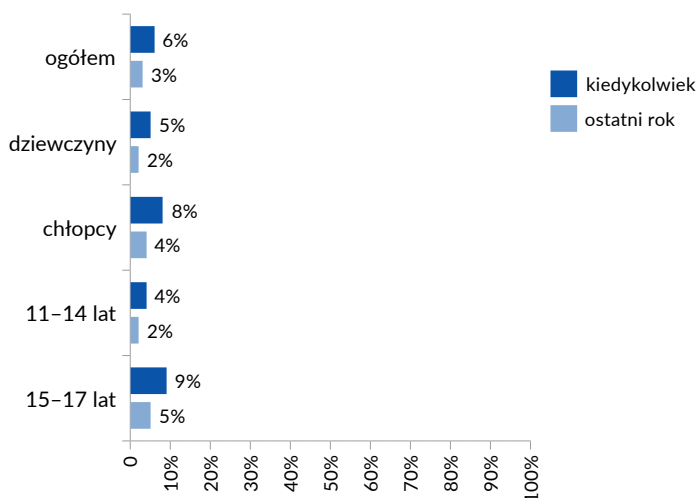
* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Pytanie dotyczące choroby psychicznej domownika zadawano badanym od 13 r.ż., a dotyczące próby samobójczej domownika – od 15 r.ż. W grupie 15–17 lat nie analizowano wieku badanych.

Napaść przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu

Jak wynika z deklaracji badanych, 6% z nich zostało w ciągu całego życia zaatakowanych przez osobę dorosłą przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu, a 3% w ciągu roku poprzedzającego badanie (rys. 5). Istotnie częściej napaści doświadczali chłopcy niż dziewczyny (8% vs 5%) i starsze nastolatki (9% vs 4%). Dotkliwych skutków napaści, takich jak ból, siniaki, skaleczenia czy zranienia, doznało 34% badanych doświadczonych tą formą krzywdzenia. Sprawcą napaści najczęściej była osoba płci męskiej (76%; płęć żeńską wskazało 19% badanych).

Czy kiedykolwiek obca osoba dorosła zaatakowała Cię przy użyciu jakiegoś przedmiotu, np. kija, noża czy kamienia?

Rysunek 5. Doświadczenie napaści w podziale na płeć i wiek w ciągu całego życia i w ciągu roku poprzedzającego badanie, N = 1155.

Istotnymi predyktorami napaści były zmienne: płeć, wiek oraz nadużywanie alkoholu w rodzinie (tab. 6). Blisko dwa razy częściej (OR = 1,859) chłopcy byli częściej niż dziewczyny zaatakowani przez obcą osobę dorosłą przy użyciu niebezpiecznego przedmiotu. Nastolatki w wieku 15–17 lat ponad dwa razy częściej (OR = 2,340) doświadczały napaści. Podobnie jak w przypadku doświadczania rozboju i wandalizmu, nadużywanie alkoholu w rodzinie jest również czynnikiem ponad dwukrotnie (OR = 2,266) zwiększającym ryzyko doświadczania napaści. Wyniki w grupie 13–17 lat oraz 15–17 lat potwierdzają istotność wcześniej wymienionych predyktorów: płci (OR = 2,268 i 2,822) oraz nadużywania alkoholu w rodzinie (OR = 2,086 i 2,245). Choroba psychiczna domownika okazała istotnym predyktorem w grupie badanych

w wieku 13–17 lat – nastolatki, którzy mieszkali z osobą chorą psychicznie, blisko trzykrotnie częściej (OR = 2,963) doświadczali napaści.

Tabela 6

Wyniki regresji logistycznej dla kategorii napaść jako zmiennej wyjaśnianej w podziale na grupy wiekowe 11–17, 13–17 i 15–17 lat

	11–17 lat (N = 1155)		13–17 lat (n = 822)		15–17 lat (n = 502)	
	OR	(95% CI)	OR	(95% CI)	OR	(95% CI)
Płeć	1,859*	(1,085–3,183)	2,268**	(1,233–4,173)	2,822***	(1,377–5,782)
Wiek	2,340**	(1,350–4,057)	2,041*	(1,043–3,994)	X	X
Lokalizacja szkoły	1,319	(0,770–2,263)	1,290	(0,706–2,357)	1,262	(0,632–2,519)
Rozwód/rozstanie rodziców	1,330	(0,686–2,577)	1,016	(0,477–2,161)	1,087	(0,463–2,553)
Nadużywanie alkoholu w rodzinie	2,266**	(1,255–4,091)	2,086*	(1,099–3,957)	2,245*	(1,094–4,609)
Używanie narkotyków w rodzinie	2,894	(0,905–9,254)	2,633	(0,782–8,863)	3,158	(0,773–12,893)
Choroba psychiczna domownika	X	X	2,963*	(1,388–6,326)	2,347	(0,940–5,858)
Próba samobójcza domownika	X	X	X	X	1,456	(0,428–4,955)
Test Hosmera i Lemeshowa	$X^2 = 12,941; p > 0,05$		$X^2 = 9,906; p > 0,05$		$X^2 = 8,342; p > 0,05$	
R ² Nagelkerkego	0,076		0,094		0,089	

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Pytanie dotyczące choroby psychicznej domownika zadawano badanym od 13 r.ż., a dotyczące próby samobójczej domownika – od 15 r.ż. W grupie 15–17 lat nie analizowano kategorii wiek.

Zachowania autodestrukcyjne a przestępstwa konwencjonalne

Oprócz siedmiu kategorii krzywdzenia i dysfunkcji w rodzinie w *Ogólnopolskiej diagnozie skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci* uwzględniono również zachowania autodestrukcyjne, takie jak okaleczanie się i podejmowanie prób samobójczych. W przeprowadzonych analizach regresji wykazano istotne zależności między zachowaniami autodestrukcyjnymi a wandalizmem, rozbojem i napaścią (tab. 7). Badani, którzy doświadczyli wandalizmu, ponad dwukrotnie częściej (OR = 2,165)

okaleczali się i ponad trzykrotnie częściej (OR = 3,260) próbowali popełnić samobójstwo. Podobne zależności wykazano w przypadku rozboju. Młodzi ludzie, którzy doświadczyli rozboju, dwukrotnie częściej (OR = 2,103) ranili się i ponad trzykrotnie częściej (OR = 3,336) próbowali się zabić. W przypadku napaści istotną zależność stwierdzono przy samookaleczeniu. Młodzież, która doświadczyła ataku ze strony obcej osoby dorosłej, cztery razy częściej (OR = 4,057) samookaleczała się.

Tabela 7

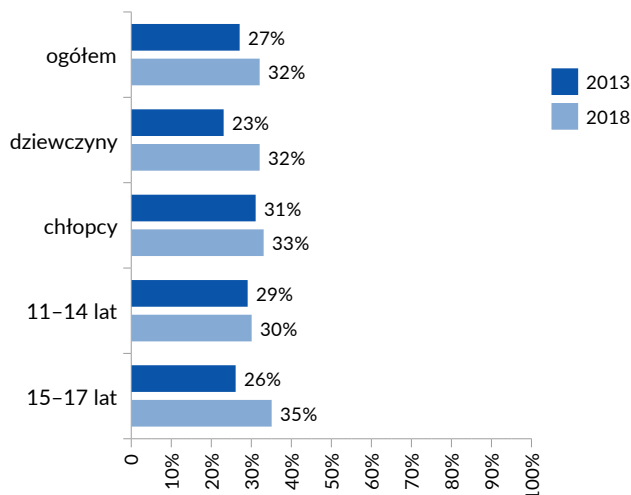
Wyniki analizy regresji logistycznych zachowań autodestrukcyjnych jako zmiennych wyjaśnianych

	Samookaleczenia		Podejmowanie prób samobójczych	
	OR	(95% CI)	OR	(95% CI)
Wandalizm	2,165*	(1,481–3,165)	3,260*	(1,783–5,962)
Rozbój	2,103*	(1,267–3,491)	3,336*	(1,630–6,829)
Napaść przy użyciu niebezpiecznego narzędzia	4,057*	(2,248–7,322)	1,230	(0,455–3,329)
Test Hosmera i Lemeshowa	$\chi^2 = 9,004; p > 0,05$		$\chi^2 = 3,449; p > 0,05$	
R ² Nagelkerkego	0,221		0,168	

*Wartości wytłuszczone są istotne statystycznie przy $p < 0,05$. Iloraz szans skorygowany ze względu na płeć i wiek.

Zestawienie wyników *Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci oraz Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci*

Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci jest drugą edycją diagnozy problemu przemocy wobec dzieci zrealizowanej po raz pierwszy w 2012 r. przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę (Włodarczyk, Makaruk, 2013). Zastosowanie w obu badaniach kwestionariusza JVQ umożliwia zestawienie otrzymanych wyników. Porównując dane *Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci* (Włodarczyk, Makaruk, 2013) z aktualnymi wynikami *Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci* (Włodarczyki in., 2018), można stwierdzić, że doświadczenie przestępstw konwencjonalnych na przestrzeni lat wzrosło z 27% w roku 2012 do 32% w roku 2018 (rys. 6). Ponadto znacznie wzrosły odsetki ofiar tego typu przestępstw wśród dziewczyn (odpowiednio, z 23% do 32%), a także młodzieży w wieku 15–17 lat (odpowiednio, z 26% do 35%). Odsetki wśród chłopców i młodzieży w wieku 11–14 lat różnią się nieznacznie (Włodarczyk, Makaruk, 2013).

Rysunek 6. Zestawienie doświadczania przestępstw konwencjonalnych w ciągu całego życia w podziale na płeć i wiek w dwóch edycjach badania w latach 2012 ($N = 1005$) i 2018 ($N = 1155$).

Również w przypadku poszczególnych form przestępstw konwencjonalnych zauważono rosnący trend ich doświadczania (tab. 8). Aktualne wyniki są potwierdzeniem danych z 2012 r. i wskazują niepokojący wzrost przestępstw konwencjonalnych wobec dzieci na przestrzeni lat.

Tabela 8

Doświadczenie poszczególnych form przestępstw konwencjonalnych w dwóch edycjach badania w latach 2012 ($N = 1005$) i 2018 ($N = 1155$) w ciągu całego życia oraz w roku poprzedzającym badanie

Edycja badania	Kiedykolwiek		Rok poprzedzający badanie	
	2012	2018	2012	2018
Wandalizm	21%	24%	8%	10%
Rozbój	8%	11%	4%	6%
Napaść przy użyciu niebezpiecznego narzędzia	5%	6%	2%	3%

DYSKUSJA I WNIOSKI

Celem artykułu było określenie skali doświadczania przestępstw konwencjonalnych przez dzieci i młodzież w Polsce oraz przedstawienie istotnych zależności między doświadczeniem tej kategorii krzywdzenia a dysfunkcjami w rodzinie i podejmowaniem zachowań autodestrukcyjnych.

Z *Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci* wynika, że w Polsce przestępstwa konwencjonalne są trzecią najczęściej doświadczaną przez dzieci i młodzież kategorią krzywdzenia. W którymś momencie życia co trzeci polski nastolatek (32%) doznał przemocy konwencjonalnej, a w roku poprzedzającym badanie co siódmy (15%). To bardzo niepokojący wynik, zwłaszcza że w porównaniu z pierwszą edycją badania skala problemu rośnie (z 27% w roku 2012 do 32% w roku 2018). Najczęściej doświadczaną formą przestępstw konwencjonalnych był wandalizm (24%) – co wykazano również w innych dostępnych badaniach przeprowadzonych w różnych grupach wiekowych. Spośród trzech omawianych form przestępstw wandalizm występował zdecydowanie częściej (Finkelhor i in., 2015; Przewłocka 2015; Radford i in., 2011; Sajkowska, 2011). Co dziesiąty polski nastolatek (11%) deklaruje, że doświadczył rozboju. Wyniki dotyczące tej formy krzywdzenia są zbieżne z informacjami z badań zagranicznych i polskich (Finkelhor i in., 2015; Radford i in., 2011; Sajkowska, 2011). Najradszą formą krzywdzenia (6%) okazała się natomiast napaść przy użyciu niebezpiecznego narzędzia.

Co ciekawe, rozboju i napaści istotnie częściej doświadczali chłopcy, co ma potwierdzenie również w innych badaniach (Gruszczyńska i in., 2012). Może to wynikać z konieczności użycia bezpośredniej siły i naruszenia fizycznych granic ofiary w tych formach krzywdzenia. Wiek nie różnicuje znacząco osób, które doświadczyły przestępstw konwencjonalnych. Istotną zależność stwierdzono w przypadku starszych nastolatków (w wieku 15–17 lat) i doświadczenia napaści, co można tłumaczyć kumulacją tego typu zdarzeń wynikającą z dłuższego życia.

Na podstawie uzyskanych wyników wyodrębniono istotne czynniki zwiększające ryzyko doświadczenia omawianej kategorii krzywdzenia. Niemal dwukrotnie częściej nastolatki, których szkoła znajdowała się w mieście, doświadczali ogółu przestępstw konwencjonalnych, jak również wandalizmu. Duże miasta często wiążą się z większą anonimowością, co może wpływać na wyższy stopień bezkarności sprawców i rozpowszechnienia niebezpiecznych zachowań. Zarówno w przypadku ogółu przestępstw konwencjonalnych, jak i opisywanych w niniejszym artykule ich form nadużywanie alkoholu w rodzinie było istotnym predyktorem zwiększającym szansę tego typu doświadczeń. Potwierdziły to analizy regresji logistycznych we wszystkich grupach wiekowych (11–17, 13–17 i 15–17 lat). Ponadto używanie narkotyków w rodzinie istotnie zwiększało ryzyko doświadczenia rozboju w grupach wiekowych 11–17 lat i 13–17 lat. Wynika to z tego, że życie z osobą uzależnioną często jest związane z większym poziomem agresji, brakiem odpowiedniej opieki, a także niemożnością zapewnienia bezpieczeństwa.

Znaczącym predyktorem okazała się także choroba psychiczna domownika, która istotnie zwiększała ryzyko doświadczenia wandalizmu i napaści przez badanych

w wieku 13–17 lat. Próba samobójcza domownika zwiększała szansę doświadczenia rozboju przez młodzież w wieku 15–17 lat. Powyższe wyniki skłaniają do rozszerzenia dyskusji na ten temat. Zarówno choroba psychiczna domownika, jak i próba samobójcza mogą mieć związek z dużym napięciem, poczuciem bezradności oraz – w dużym stopniu – brakiem odpowiednich technik radzenia sobie z emocjami.

W innych badaniach (Finkelhor i in. 2009; Finkelhor i in., 2011; Gruszczyńska i in., 2012) również wskazywano na znaczenie wymienionych predyktorów. Bycie członkiem rodziny, która wykazuje problemy społeczne, takie jak alkoholizm, narkomania, może wiązać się z niedostateczną opieką oraz deprywacją emocjonalną. Gdy rodzice sami nie radzą sobie ze swoimi zaburzeniem, nie są w stanie sprawować odpowiedniej opieki na dzieckiem, które jest narażone na oddziaływania niebezpiecznego środowiska, w jakim prawdopodobnie przebywają rodzice.

Niepokojący jest istotny związek między zachowaniami autodestrukcyjnymi a doświadczaniem przestępstw konwencjonalnych. Nastolatki, które doświadczyły wandalizmu, rozboju czy napaści, częściej okaleczały się. Z kolej próby samobójcze istotnie częściej podejmowały osoby, które doznały wandalizmu lub rozboju. Do przyczyn autoagresji wśród młodych ludzi zaliczano m.in. doświadczenie przemocy, niewłaściwe postawy rodzicielskie i dysfunkcje w rodzinie, w tym alkoholizm (Lenkiewicz, Racicka, Bryńska, 2017). Pokrywają się one z istotnymi predyktorami zwiększającymi szansę doświadczenia przestępstw konwencjonalnych.

Skala problemu związana z pewną tendencją do większej liczby przestępstw konwencjonalnych, jakich doświadczyły nastolatki, może mieć również związek z bardzo małym odsetkiem zgłaszania tego typu spraw na policję (Steketee, Gruszczyńska, 2010). W przeprowadzonym w Stanach Zjednoczonych badaniu stwierdzono, że jedynie 24% spraw dotyczących wandalizmu jest zgłaszana do instytucji, w tym 3% na policję (Finkelhor, Ormrod, Turner, Hamby, 2012). Statystyki dotyczące rozboju są nieznacznie lepsze, blisko 32% spraw jest kierowana do instytucji, jednak jedynie 3% na policję (Finkelhor i in., 2012). Może to świadczyć o bardzo dużym niedoszacowaniu tego zjawiska wśród młodzieży. Również statystyki polskiej policji nie uwzględniają tego typu kategorii. W statystykach policyjnych pojawia się kategoria *kradzieży rozbójniczej, rozboju, wymuszenia*, która ze wszystkich analizowanych form czynów zabronionych nieletnich jest na najwyższym poziomie – 8845 w roku 2013 i 12 237 w roku 2012 (Policja, 2014). Większa skala zgłoszeń może wpływać na poczucie bezpieczeństwa, które jest główną potrzebą psychiczną dziecka.

Przestępstwa konwencjonalne wśród dzieci i w stosunku do dzieci są wciąż mało atrakcyjnym tematem rozważań badaczy. Często stanowią jedynie dodatkowy element w szerszych badaniach. Brakuje również statystyk policyjnych, które pozwoliły

monitorować skalę problemu. Niepokojąca jest tendencja wzrostowa tej kategorii krzywdzenia. Nastolatki doświadczające wandalizmu, rozboju czy też napaści mogą czuć się zagrożone nie tylko w miejscach publicznych, ale również we własnych domach i środowiskach. Potrzebne są bardziej szczegółowe, cykliczne badania dotyczące przestępstw konwencjonalnych, jak również wprowadzanie rozwiązań systemowych, które pozwolą ograniczyć skalę problemu.

E-mail autorki: agata.dankiewicz@fdds.pl.

BIBLIOGRAFIA

- Finkelhor, D., Turner, H., Hamby, S., Ormrod, R. (2011). Poly-victimization: Children's exposure to multiple types of violence, crime, and abuse. *Juvenile Justice Bulletin* – NCJ 235504. Waszyngton, DC: U.S. Government Printing Office.
- Finkelhor, D., Turner, H. A., Ormrod, R. K., Hamby, S. L. (2009). Violence, abuse, and crime exposure in a national sample of children and youth. *Pediatrics*, 124(5), 1–14.
- Finkelhor, D., Ormrod, R., Turner H., Hamby, S. (2012). Child and youth victimization known to police, school, and medical authorities. *Juvenile Justice Bulletin*, 4, 1–8.
- Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., Hamby, S. (2015). Prevalence of childhood exposure to violence, crime, and abuse: results from the National Survey of Children's Exposure to Violence. *JAMA Pediatrics*, 169(8), 746–754.
- Gruszczyńska, B., Lucia, S., Killias, M. (2012). Juvenile victimization from an international perspective. W: J. Junger-Tas (red.), *The many faces of youth crime: contrasting theoretical perspectives on juvenile delinquency across countries and cultures* (s. 95–116). Nowy Jork, NY: Springer.
- Lenkiewicz, K., Racicka, E., Bryńska, A. (2017). Samouszkodzenia – miejsce w klasyfikacjach zaburzeń psychicznych, czynniki ryzyka i mechanizmy kształtujące. Przegląd badań. *Psychiatria Polska*, 51(2), 323–334.
- Policja. (2014). *Przestępczość nieletnich w latach 1990–2013*. Pobrane z: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-nieletni/50256,Przestepczosc-nieletnich-1990-2013.html>.
- Przewłocka, J. (2015). *Bezpieczeństwo uczniów i klimat w polskich szkołach. Raport z badania*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Radford, L., Corral, S., Bradley, Ch., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., Collishaw, S. (2011). *Child abuse and neglect in the UK today*. Londyn: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.

- Sajkowska, M. (2011). Doświadczenia wiktyimizacyjne młodych Polaków – raport z badań. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 10(2), 77–98.
- Sociology Index. (2019). Pobrane z: http://sociologyindex.com/conventional_crime.htm.
- Steketee, M., Gruszczynska, B. (2010). Juvenile delinquency in six new EU member states. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 16, 111–125.
- Włodarczyk, J., Makaruk, K., (2013). *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci. Wyniki badania*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Włodarczyk, J., Makaruk, K., Michalski, P., Sajkowska, M. (2018). *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

CONVENTIONAL CRIMES AMONG POLISH TEENAGERS. RESULTS OF THE NATIONWIDE DIAGNOSIS OF THE SCALE AND DETERMINANTS OF CHILD ABUSE

The article presents the results of the National Survey of Child Victimization in Poland regarding the scale of conventional crimes. The study was carried out on a nationwide, representative sample of 1155 teenagers aged 11–17. According to the results of the study, 32% of Polish teenagers experienced at least one of the examined forms of conventional crime - vandalism, robbery, assault with a weapon. Every seventh respondent (15%) declared that this type of event took place in 12 months preceding the study. According to the analysis of logistic regression, the predictors that increase the chance of experiencing conventional crimes are as follows: school location, alcohol or drug abuse performed by a family member. Vandalism was the most frequently experienced form of conventional crime studied (24%), then subsequently robbery (11%) and assault using a dangerous item (6%). In the National Survey of Child Victimization in Poland, in addition to seven categories of abuse and dysfunction in the family, self-destructive behaviours such as mutilation and attempting suicide were also examined. The conducted regression analyzes significant relationships between self-destructive behavior, vandalism, robbery and assault.

KEYWORDS:

VANDALISM, ROBBERY, ASSAULT, CHILDREN

Cytowanie:

Dankiewicz, A. (2019). Przepępstwa konwencjonalne wśród polskich nastolatków. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 18(3), 98–116.

Artykuł jest dostępny na licencji *Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska*.

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

www.ms.gov.pl

FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

Sfinansowano ze środków – Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości